

« zurück blättern vor »

STEMPEL subst. m., ab 1494; auch *stępel*, *sztempel*, *szenfel*, *sztefel*, *sztepel*. 1) ‘Metallstab, mit dem die Pulverladung in Feuerwaffen hineingestopft oder der Lauf gereinigt wird’ – ‘pręt metalowy do przybijania ładunku prochowego w broni palnej i do czyszczenia lufy’: (1494) 1902 GórsArt 218, STP *Hakownicze triginta due et stempel vnum ad modum veru, quo pulveres tridunt in pixides*. o nach 1612 MarchŚcibHist 10r, SP17 *Xiżeciu rozynfskiemu dostało się Szteplem od puszkarza*. o 1682 CzerComp 94, SP17 *nákłáday tę Kifzkę, á Steplem mocno ubiiay*. o 1743 BystrzInf P2v, SP17 *Tę rurkę napychay, stęplem ią ubiiaiąc*. o vor 1764 TR *ser iest szteplem pokarmow i po iedzeniu strawę w żołądku tłoczy*. o 1781–1783 Jak.Art.3 317, L *Stepel narzędzie do nabiiiania armaty, wałek drewniany, okuty miedzianą ryfką*. o 1786–1790 Kaw.Nar. 240, L *Na słowo komenderującego: za stepel! stepel tak wysoko iak ręka wystaczyć może, do góry się wyciąga etc*. o 1828 Czaty 42-4, SJAM *I dobyli z za pasa naboje, / I odcięli zębami, i przybili szteflami*. o 1834 PT IX 543-4, SJAM *s kolan wziął do rąk konewkę, / Zmacał sztenlfem naboju*. o (1950) 1952 Fiedl.A. Rio 89, DOR *Następnie czyszczę lufę. Leokadio śledzi uważnie stempel, ginący w strzelbie*. – STP, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR (hist.). 2) ‘Pfosten zum Abstützen der Decke’ – ‘słup podpierający strop’: (1621) 1643 CN *Sztepél w-rófstwaniu / podporá*. o 1690 SolArch 13, SP17 *Iáko gdyby Szrobami EC podnošiel ściankę LK Steplem MN, opartym na Szrodku T drzewa*. o 1841 Łab., SW o †1901 Gwar., SW *S[stempel], słup podtrzymujący sklepienia w kopalni*. o 1954 Nowa Kult. 23, DOR *Nie brakowało frontonów w lepszym stanie – wzmocnionych w swoim czasie stemplami*. – CN, TR, L, SWIL, SW, DOR (bud. gór.). 3) ‘Gegenstand mit erhobenem Negativbild oder -schrift, um einen Abdruck zu erhalten oder ein Siegel aufzudrücken; auch übertr.’ – ‘przyrząd o odwróconym obrazie rysunku lub napisu służący do odbijania pieczęci, wzoru, pieczęć; też przen.’: 1649 StarKaz 195, SP17 *Monetę iego ná dobry Sztempel bitą, [...] ná ofzukanie duŝ niewinnych czynią*. o 1656–1688 PasPam 218r, SP17 *Minnice [...] zeby ex nunc zawarta była y Steple popsowane*. o 1776 Węg.Mar.1 47, L *Pieniądz ktoremu stepel dodaie ceny*. o 1800–1801 Czack.Pr. 125, L *Na blaszkach wybiiaią czasem menniczniki wyobrażenia monet; sztychowane nawet widzimy stęplów wyrazy, za wzór do późniéy wrytych stęplów*. o (1820–1849) 1949 Słow. Listy II 73, DOR *Znalaztem medale jeszcze pod stemplem*. o (†1912) 1948–1952 Prus Now.I 247, DOR *Nowo kreowani baronowie i hrabowie spod wiedeńskiego stempla imponowali mu elegancją*. o 1914 Gumow.Numizm. 91, DOR *Był on przede wszystkim artystą medalierem, który robił stemple do monet, ale także do medali i pieczęci*. o 1948 Śred.Koresp. 108, DOR *Przekaz*

[pocztowy] może być wypełniony odręcznie atramentem, drukiem, maszyną do pisania lub za pomocą tuszowych odcisków stempli. o 1953 Rein.Druki 48, DOR W kulturze ludu polskiego prymitywny sposób odbijania wzoru za pomocą pojedynczych stempli występuje dosyć często, ale w ozdobnym meblarstwie. – TR, L, SWIL, SW, DOR sowie BAN. 4) ‘Stempel, Abdruck, Fabrikzeichen auf einer Sache, auch Bleiring mit eingepreßtem Zeichen’ – ‘pieczęć, odbitka, znak fabryczny na czymś, czasem także ołowiany krążek z odbitym znakiem’: 1781–1782 Pilch.Sen.List. 276, L *Jeśli się słowa nie zgadzają z prawami, tedy się to tak wydaie, iak sztepel równy i dobry, ale na złym kruszcu.* o 1834 PT I 384, SJAM *Dość że ważny i że się stempel na nim widzi.* o 1845–1855 L₃ 615-6, SJAM *Kwitariusz [...] z upoważnieniem [...] opatrzonym podpisami i stemplem.* o (1875) 1948–1951 Orzesz.Eli II 8, DOR *Przeglądał liczne papiery, w wielkiej tece podróźnej zawarte, a w urzędowe stemple zaopatrzone.* o 1948 Krauze Żywn. 262, DOR *Saturatory winny być pobielane co 3 lata i opatrzone stemplem z miesiącem i rokiem kontroli.* o 1957 Kossak Z.Dziedz.w Kier. 23, DOR *Dostarczył z Kalisza pakiecik pięćokrotnie lakowany, opatrzony stemplem paryskim.* – L, SWIL, SW, DOR. 5) ‘Zeichen, das auf den Körper eines Delinquenten eingebrannt wurde; Brandmal’ – ‘znak odbity na ciele przestępcy; piętno’: 1765–1784 Mon.71 484, L *Grosz iego, czy lekkim sposobem nabyty, czy w prasie uciśnienia zebrany, zawsze na sobie mieć będzie niestarty zdzierstwa stempel.* o [LBel.] (†1890) 1918 Tokarz.Siedem 180, DOR *Mały, suchy, niby kościotrup, z podwójnym stemplem na czole i policzkach (...) Piętnowany był na rusztowaniu za zabójstwo.* – L, SWIL, SW, DOR (daw.). 6) ‘Pumpenkolben’ – ‘tłok w pompie’: 1777 Os.Fiz. 323, L *Stempel w pompie nasi rzemieślnicy bębenkiem zowią.* o 1792 Hub.Mech., L *Stempel w rurze pompowéy.* – TR, L, SWIL, SW. 7) ‘Gebühr an den Fiskus, Gebührenmarke’ – ‘opłata skarbowa, znaczek skarbowy’: 1832 D₂ Przegląd, SJAM *Zaczyna mieszać mową [...] o cłach, opłatach, stęplach.* o (1930–1931) 1939 Brück.Kult.III 268, DOR *Stempel od kart przynosił niezłe dochody skarbowi.* o 1947 Kutrz.Wstęp 70, DOR *Oplaty są to kwoty płacone za pewne specjalne funkcje, wykonywane przez państwo na rzecz poszczególnych jednostek (...) Płaci się je gotówką albo też w formie tzw. stempli, tj. znaczków przyklepanych na dotyczących [odnośnych] pismach.* o 1947 Szczur.Piek. 116, DOR *Prócz podatkowych obowiązków jest obywatel zobowiązany (...) wnosić opłaty osobne przy żądanie jakichś usług od władz (stemple od podań, taksy paszportowe).* – SWIL, SW, DOR. 8) ‘Taler Sigmunds III.’ – ‘talar Zygmunta III’: SWIL, SW. 9) ‘Letter oder ein Messingzierat, mit dem Abdrücke auf heißem Untergrund gemacht werden; Siegel’ – ‘litera lub ozdoba mosiężna służąca do odbijania; znak lub ozdoba odbita na gorąco’: Sw (intr.). 10) ‘Ramme, Rammbar’ – ‘część kafara, baba’: [hapax] (1945) 1949 Szmag.Dymy 27,

DOR *Układa się tu ciężkie glazy kamienne (...) zasypuje się szczeliny
zwirem i wreszcie ubija się gotową drogę ciężkimi stemplami.* – nur DOR.
11) ‘erhabener Teil einer Stanzform, der mit der Matrize verbunden ist’ –
‘wypukła część formy tłocznej współpracująca z matrycą’: [hapax] 1947
Orman.Metale 254, DOR *Prasa do profili pracuje w ten sposób, że nacisk
stempla poprzez tłok działa na metal znajdujący się w głowicy i zmusza go
do płynięcia przez otwór w matrycy.* – nur DOR (techn.). ◇ **Var:** *stempel*
subst. m., (1494) 1902 GórsArt 218, STP – STP, TR, L, SWIL, SW, DOR;
stępel subst. m., 1656–1688 PasPam 218r, SP17 ○ [LBel.] 1834 PT I 384,
SJAM – STP, L, SWIL, SW; *sztempel* subst. m., [hapax] 1649 StarKaz 195,
SP17 – STP, SWIL, SW (m.u.); *sztenfel* subst. m., 1834 PT IX 543-4, SJAM
– nur SW; *sztefel* subst. m., 1828 Czaty 42-4, SJAM – nur SW (m.u.); *sztepel*
subst. m., 1612 MarchŚcibHist 10r, SP17 ○ [LBel.] 1781 Pilch.Sen.List 276,
L – STP, CN, TR, L, SWIL, SW. ◇ **Etym:** **1)** mnd. *stempel* subst. m., ‘ein
Werkzeug zum Stampfen, Stämpfer’, MNDH, nur für Inh. 1, 3, 4, 9, 10. **2)**
nhd. *Stempel* subst. m., ‘ein Werkzeug zum Stampfen von Löchern oder
Vertiefungen, als Münzstempel, als Gerät zum Prägen und Pressen eines
erhabenen Bildes auch im Handwerksgebrauch, als Farb- und
Druckstempel, ein Hoheits- und Urkundenzeichen, Zeichen für eine Gebühr,
Schandesein des Henkers, Pfahl, Pfosten, Stütze, Werkzeug zum
Zertrümmern, Stab oder Stock, mit dem man etw. stopft’, GRI. ◇ **Der:**
stemplować v. imp., †1620 P.Koch., SW, zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 1, 2,
3, 4; *szteplować* v. imp., zuerst geb. TR, nur für Inh. 1, 2, 3, 4; *stęplować* v.
imp., 1782 Os.Zel. 85, L, zuerst geb. TR, nur für Inh. 1, 2, 3; *stemplowy*
adj., (1775) 1900–1903 GLO IV 278a *stemplowy papier*. Zuerst geb. SWIL,
nur für Inh. 2, 3, 7, 11; *stemplarz* subst. m., 1800–1801 Czack.Pr. 1,11, L,
zuerst geb. L, nur für Inh. 3; *stęplarz* subst. m., zuerst geb. L, nur für Inh.
3; *stemplik* subst. m., vor 1812 Mag.Mskr., L, zuerst geb. L; *stęplowy* adj.,
zuerst geb. L, nur für Inh. 3, 4; *stęplik* subst. m., zuerst geb. L, nur für Inh.
11; *stempelek* subst. m., ‘hölzernes Hämmerchen am Klavier’, vor 1812 Mag.
Mskr., L, zuerst geb. L; *stempelek* subst. m., 19.Jh. Jak.J., SW, zuerst geb.
SWIL, nur für Inh. 3, 4; *stepelek* subst. m., 19.Jh. Jak.J., SW, zuerst geb.
SW, nur für Inh. 3; *sztempłować* v. imp., zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 1, 2,
3, 4; *sztempłowy* adj., zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 7; *szteplarz* subst. m.,
‘Stempelschneider’, zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 3; *sztemplarz* subst. m.,
‘dss.’, zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 3; *szteplowy* adj., zuerst geb. SW, nur
für Inh. 7. ❖ Die Bedeutungsvielfalt kann in den meisten Fällen durch
neuere Entlehnungen erklärt werden. Einiges (z. B. Inhalt 8) Nhd. *Stempel*
geht nicht auf it. *stampiglia*, Erstbeleg 1739 (B–A), zurück (gegen
BRÜCKNER). Auch stammt poln. *stampilja* (so BRÜCKNER SE: “*u nas
stampilja*”), SW *stampila*, *stambila* (prow.) nicht aus dem Italienischen,

sondern es kommt entweder von nhd. *Stampille* ‘ein Stempel, bes. ein Namensstempel’ (1845 Petri) oder eher von nhd. *Stampiglia* “*Stempel*”, *welcher zum Abdruck des Titels einer Behörde [...] benutzt wird* (MEYER 1897). Die Form *stambila* kann am besten durch ein süddeutsches Vorbild und damit durch die österreichische Amtssprache in Galizien erklärt werden.

« zurück blättern vor »